

Justiția ca proiect comun: autoritate, legitimitate și întoarcere la sensul normativ

Profesor emerit **Gheorghe DĂNIȘOR**

Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept

Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România

Membru de onoare al Academiei de Științe Juridice din România

Membru al Uniunii Scriitorilor din România

Excelența dreptului în modernitate nu se mai sprijină, cum încă sperau pozitivistele triumfătoare ale secolului trecut, pe automatismul normei sau pe neutralitatea procedurilor. Pluralismul valoric, accelerat de globalizare și de fragmentarea formelor de viață, a scos la iveală o tensiune constitutivă: pretenția de autoritate a dreptului trebuie să convingă fără a uniformiza, să orienteze fără a anula diversitatea scopurilor umane. În absența unui orizont teleologic comun, tentația nihilismului – înțelesă ca eroziune a sensului normativ și ca neîncredere metodică în posibilitatea justificării – se insinuează atât în reflecția teoretică, cât și în practica jurisprudenței. O „filosofie aspirațională” a dreptului propune să țină împreună două exigențe aparent incompatibile: (i) densitatea etică a idealurilor care dau direcție (demnitate, egalitate, libertate substanțială, capacități reale) și (ii) procedurile publice ale justificării, prin care aceste idealuri sunt discutate, calibrate și limitate în comun. Într-o formulă pe care o îndrăznesc în registrul lui Dworkin: nu există aplicare juridică fără interpretare morală, iar interpretarea morală fără o conversație publică riguroasă alunecă în voluntarism – exact climatul în care nihilismul prosperă¹.

Contextul actual al filosofiei contemporane a dreptului a înaintat deja câteva repere pentru o asemenea strategie de depășire. Mai întâi, jurisprudența drepturilor ca raționalitate „ponderată” în stil alexyan arată că, în societăți pluraliste, coliziunile de drepturi nu se rezolvă prin axiome moniste, ci printr-o argumentare structurată care ține socoteală de principiile în conflict, de intensitatea atingerii și de proporționalitate². Aici „aspirația” nu înseamnă moralism maximalist, ci o disciplină a justificării: judecătorul este chemat să arate deschis care sunt idealurile ce guvernează soluția și de ce restrângerea unui drept servește, cu costurile recunoscute, o altă valoare de rang cel puțin comparabil. În al doilea rând, comunicativitatea dreptului, în registru habermasian, mută centrul de greutate de pe voința suverană pe procedurile discursive prin care normele dobândesc legitimitate. Legea nu este doar un fapt instituțional; ea pretinde „validitate” într-o comunitate de cetățeni care își oferă reciproc justificări³.

¹ R. Dworkin, *Law's Empire*, Harvard University Press, 1986.

² R. Alexy, *A Theory of Constitutional Rights*, Oxford University Press, 2002 (trad. J. Rivers); P.C. Vasiloyannis, „Book Review: *A Theory of Constitutional Rights* by Robert Alexy (translated by Julian Rivers)”, *Northern Ireland Legal Quarterly* 55, no. 2 (2004): 206-208.

³ J. Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, MIT Press, 1996, p. 551.

În fine, dacă nihilismul se hrănește din impresia că nu există criterii pentru a distinge între preferințe incomensurabile, tradiția virtuții (de la Arendt la MacIntyre) și critica lui Williams adusă „sistemelor morale” abstracte ne invită să reancorăm judecata practică în forme de viață, practici și roluri concrete, acolo unde sensul se întregește narativ, nu algoritmic⁴.

Or, tocmai această trilogie – echilibrări principiale, proceduri de justificare, ancorare în practici – poate fi articulată într-o filosofie aspirațională a dreptului. Ea începe prin a refuza atât reduccionismul tehnic (dreptul ca „inginerie socială” fără *ethos*), cât și maximalismul soteriologic (dreptul ca instrument de mântuire politică). În schimb, propune o „integritate” dworkiniană: deciziile trebuie să se înscrie într-o poveste coerentă despre ce fel de comunitate vrem să fim, poveste care să respecte individul ca purtător de drepturi și, simultan, să fie inteligibilă pentru toți în limbajul rațiunii publice. Această poveste nu e un imn monocolor; pluralismul valorilor, așezat cu rigoare în registrul lui Isaiah Berlin, ne amintește că libertatea, egalitatea, solidaritatea, excelarea personală pot intra în conflict real și ireductibil, iar dreptul este arta instituțională de a administra aceste conflicte fără a falsifica măsura fiecăreia⁵.

„Criza valorilor” care alimentează nihilismul nu provine doar din relativism, ci și din disjunția dintre limbajul drepturilor și realitatea vieților trăite. Aici, capacitățile lui Nussbaum oferă o punte normativă: justiția nu constă în a distribui resurse abstracte sau a proclama libertăți negative, ci în a asigura fiecărei persoane spațiul efectiv de a fi și de a face – de la integritate corporală și sănătate la participare politică și joc⁶. O filosofie aspirațională integrează această gramatică a vieții demne în însăși justificarea regulilor, astfel încât dreptul să „simtă” consecințele asupra capacităților concrete ale subiecților. În clipa în care cetățenii recunosc în drept nu numai constrângerea, ci și promisiunea unor vieți mai capabile, autoritatea lui încetează să fie doar „externă” (în sensul lui Raz) și devine, măcar parțial, autoritate „invitată”: ne lăsăm conduși de norme pentru că ele ne ajută să ne realizăm propriile proiecte rezonabile⁷.

Globalizarea complică tabloul, multiplicând centrele normative dincolo de stat și provocând o „constituționalizare” difuză a sferelor transnaționale (digitale, economice, științifice). Teubner a surprins bine această fragmentare constituțională: ordini parțiale, cu propriile lor principii, intră în fricțiune și pot produce zone de iresponsabilitate⁸. Răspunsul aspirațional cere două mișcări simultane: (a) o cosmopolitizare a rațiunii publice – extinderea practicilor de deliberare și contestare prin care normele transnaționale își câștigă legitimitatea; și (b) o reînscrisiere a acestor norme în „jurisprudența generală” de tip Twining, care obligă la cartografierea nivelurilor multiple ale dreptului

⁴ B. Williams, *Ethics and the Limits of Philosophy*, Harvard University Press, 1985, pp. 104, 195; A. MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory* (ed. a III-a), University of Notre Dame Press, 2007; H. Arendt, *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press, 1958.

⁵ I. Berlin, pluralismul valorilor – vezi intrarea de sinteză în H. Hardy, „Isaiah Berlin”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), ed. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/entries/berlin/>; C. Taylor, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*, Harvard University Press, 1989.

⁶ M.C. Nussbaum, *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Harvard University Press, 2011.

⁷ J. Raz, *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, Oxford University Press (ed. revizuită, 2009).

⁸ G. Teubner, *Constitutional Fragments: Societal Constitutionalism and Globalization*, Oxford University Press, 2012.

și la coordonarea lor, nu la unificare forțată⁹. În acest sens, nihilismul (în varianta lui „nimeni nu răspunde de nimic”) se combate instituțional: facem explicit cine deliberează cu cine, în ce for, după ce criterii și sub ce control.

Dar aspirația nu este un lux teoretic: ea trece proba în Sala de judecată și în Parlament. În jurisprudență, „moralitatea dreptului” a lui Fuller rămâne o busolă minimală: fără generalitate, prospectivitate, claritate, noncontradicție, congruență între regulă și aplicare, dreptul însuși se prăbușește în arbitrar – terenul predilect al nihilismului¹⁰. În politică, „dezacordul” lui Waldron relativ la controlul jurisdicțional asupra Legislativului reamintește că demnitatea cetățenilor include dreptul de a participa la decizii chiar și atunci când pierd, iar legitimitatea nu poate fi externalizată integral către curți¹¹. O filosofie aspirațională nu idolatrizează nici judecătorul, nici parlamentarul; cere mai degrabă instituții care cultivă dezacordul responsabil și argumentarea onestă, însoțite de standarde materiale ale justiției (drepturi, capacități, egalitate în demnitate) verificate în mod iterativ.

„Nihilismul” în sens tare – de la genealogia nietzscheană care demască resentimentul până la scepticismul lui Williams față de moralismul sistematic – rămâne un avertisment: dacă idealurile sunt doar mască a voinței de putere sau doar „proceduri sterile”, atunci dreptul devine o tehnică a dominației sau un teatru al ipocriziei¹². Tocmai de aceea filosofia aspirațională cere o dublă disciplină: (i) luciditatea antropologică (a vedea cum se instituie valorile în practici, în istorii, în vulnerabilități reale) și (ii) probitatea discursivă (a supune idealurile la testul public al rațiunii). Din convergența acestor două discipline se naște o justiție cu dublă față: normativă (pentru că ia în serios binele uman) și democratică (pentru că își câștigă autoritatea prin motive înțelese și respectate).

Nihilismul, în accepțiunea filosofică clasică, desemnează o *negare radicală a valorilor și a sensului*. Nietzsche îl definea drept conștiința că valorile supreme se devalorizează („Umwertung aller Werte”), adică procesul prin care fundamentele morale și culturale se prăbușesc, lăsând omul într-o *lipsă de reper și orientare*¹³. Această lipsă nu este doar o problemă individuală, ci se reverberează în ordinea juridică, deoarece dreptul, în absența unei ancorări axiologice, riscă să devină un simplu mecanism procedural, lipsit de finalitatea sa umanistă.

Aplicat în plan juridic, nihilismul capătă forma unei *tehnici neutre*, în care legea este redusă la o colecție de reguli pozitive, desprinse de fundamentele morale și de idealul de justiție. Hans Kelsen, prin „teoria pură a dreptului”, a încercat să delimiteze radical dreptul de morală, însă critica ulterioară (Hart, Dworkin) a arătat că o asemenea izolare produce o *vidare a sensului normativ*: legea funcționează, dar nu mai inspiră legitimitate¹⁴.

⁹ W. Twining, *General Jurisprudence: Understanding Law from a Global Perspective*, Cambridge University Press, 2009.

¹⁰ L.L. Fuller, *The Morality of Law* (Storrs Lectures), Yale University Press, 1964; ed. rev. 1969.

¹¹ J. Waldron, *Law and Disagreement*, Oxford University Press, 1999. Pentru critica delegării excesive către controlul jurisdicțional, v. recenzia lui R.A. Posner, *Law and Disagreement*, 100 *Columbia Law Review* 582 (2000).

¹² F. Nietzsche, *On the Genealogy of Morality* (trad. M. Clark & A.J. Swensen), Hackett Publishing, 1998.

¹³ F. Nietzsche, *Der Wille zur Macht*, Ed. Colli-Montinari, Berlin: de Gruyter, 1967.

¹⁴ H. Kelsen, *Reine Rechtslehre*, Wien: Franz Deuticke, 1960. Vezi și H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, Oxford University Press, 1961.

Nihilismul juridic alimentează *relativismul*, în care normele devin simple instrumente, ajustabile după interesele majoritare sau conjuncturale. Jacques Derrida avertiza că deconstrucția absolută a dreptului, fără un minim de orientare axiologică, riscă să transforme justiția într-un *joc perpetuu al interpretărilor*, lipsit de orizont stabil¹⁵. Într-un asemenea cadru, legea încetează să fie garantul ordinii și devine un câmp de luptă al hermeneuticilor concurente, fiecare revendicând propria legitimitate.

Un alt efect major este reducerea dreptului la *formalism procedural*. Max Weber descria această tendință drept „raționalizare formală”: dreptul se concentrează pe reguli abstracte și previzibile, dar ignoră dimensiunea substanțială a justiției¹⁶. Astfel, se creează iluzia obiectivității, însă în realitate se produce o *alienare a dreptății*: cetățeanul percepe legea ca distantă, impersonală, lipsită de suflet.

Când dreptul nu mai reflectă valorile colective și nu mai inspiră sens, apare ceea ce Jürgen Habermas numește „colonizarea lumii vieții” de către sisteme normative formale¹⁷. Cetățeanul se raportează la lege nu ca la un pact social legitim, ci ca la o instanță străină, impusă din exterior. Alienarea juridică, în acest sens, este o *consecință directă a nihilismului*: omul nu se mai regăsește în normă, ci se simte constrâns de ea. În fața acestui impas, devine evidentă *nevoia de resacralizare a dreptului prin valori*. Filosofia aspirațională, așa cum o propun eu, pleacă de la constatarea că **dreptul nu poate supraviețui ca simplu mecanism tehnic; el are nevoie de un fundament axiologic viu, de idealuri care să-i confere energie și finalitate**. Ronald Dworkin susține exact această dimensiune: judecătorul nu aplică doar reguli, ci *interpretează dreptul ca pe o practică de principii* care dau sens normelor pozitive¹⁸. În același spirit, Habermas propune modelul *raționalității comunicative* ca antidot la nihilism: legitimitatea juridică nu derivă din simpla formalitate a regulii, ci din *consensul obținut prin dialog și participare*¹⁹.

Prin urmare, depășirea nihilismului înseamnă faptul de a-i reda dreptului funcția sa de *purtător de valori*. Nu este vorba de o întoarcere la metafizica dogmatică, ci de o *filosofie aspirațională*: dreptul ca spațiu al căutării idealurilor comune, al sensului și al justiției vii. Filosofia aspirațională reprezintă un răspuns la criza nihilistă a dreptului, propunând o *reorientare a gândirii juridice către idealuri*, nu doar către reguli formale. Dacă nihilismul goleşte normele de sens, filosofia aspirațională le redă *forța orientativă*, transformând dreptul dintr-un mecanism al constrângerii într-o *căutare colectivă a binelui comun*.

În viziunea mea, filosofia aspirațională este încercarea de a salva normativitatea printr-o reapropiere de idealurile etice ale comunității prin integrarea valorilor fundamentale în structura juridică însăși²⁰. Spre deosebire de pozitivismul juridic pur, ea recunoaște că *dreptul nu este niciodată complet autonom*; el presupune o deschidere către *transcendența valorilor*, fără a cădea însă în dogmatism metafizic. Filosofia aspirațională propune ca *normele juridice să fie orientate teleologic*, adică raportate la finalități etice și sociale. Nu este suficient ca ele să fie clare, generale și aplicabile; trebuie

¹⁵ J. Derrida, *Force de loi: le „fondement mystique de l'autorité”*, Paris: Galilée, 1994.

¹⁶ M. Weber, *Economy and Society*, University of California Press, 1978, vol. II, pp. LXXII, 128, 269.

¹⁷ J. Habermas, *The Theory of Communicative Action*, Boston: Beacon Press, 1984, pp. 34 și urm.

¹⁸ R. Dworkin, *Law's Empire*, Cambridge: Harvard University Press, 1986, pp. 53, 195-216.

¹⁹ J. Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge: MIT Press, 1996, pp. 23, 185.

²⁰ G. Dănișor, *Justice. Philosophie aspirationnelle*, traduction D. Dănișor, Ed. L'Harmattan, Paris, 2024.

să servească *idealuri precum dreptatea, echitatea și solidaritatea*. Ronald Dworkin insista asupra faptului că dreptul trebuie interpretat ca fiind cea mai bună justificare morală a practicii juridice a unei comunități²¹. Această viziune se apropie de ideea aspirațională: fiecare normă este mai mult decât o constrângere, este *expresia unei valori*. Într-un mod similar, Lon Fuller arăta că „moralitatea internă a dreptului” presupune coerență, generalitate și orientare către binele comun²². Astfel, filosofia aspirațională reia firul rupt de nihilism și reînnoadă legătura dintre lege și *justiția ca valoare vie*.

Nihilismul a dus la perceperea dreptului ca sistem „rece”, pur formal. Filosofia aspirațională încearcă să restituie *dimensiunea etică* a normei prin recunoașterea faptului că dreptul nu poate exista fără o *legătură cu demnitatea umană și cu respectul persoanei*. Habermas subliniază că legitimitatea juridică trebuie să se întemeieze pe un proces de justificare rațională și participativă, altfel riscă să devină simplu drept al forței²³. Filosofia aspirațională preia această intuiție și o transformă în proiect normativ: dreptul ca *proiect comun al comunității*, purtător de sens și valori.

În viziunea aspirațională, *dialogul* nu este doar un instrument procedural, ci *condiția însăși a validității normelor*. Numai prin dialog, dreptul poate să se regenereze, depășind nihilismul și recuperând sensul. Filosofia aspirațională cere o confruntare critică între marile paradigme juridice (pozitivism, drept natural, constructivism, hermeneutică). Această „polifonie teoretică” permite îmbogățirea conceptului de drept și evitarea rigidității doctrinare. Dworkin și Hart au arătat că niciun sistem nu poate ignora complet dimensiunea morală sau formală a dreptului²⁴. Normele nu pot fi create în absența contextului social. Filosofia aspirațională cere ca legea să fie în permanență deschisă către nevoile comunității, să reflecte dinamica culturală și valorică a acesteia. În spirit habermasian, legitimitatea se naște numai prin interacțiune între sistem și lume. **Adevărata validitate juridică nu provine din simpla autoritate a statului, ci din acceptarea liberă și rațională a normelor de către cetățeni.** În acest sens, filosofia aspirațională promovează un model participativ al dreptului, unde instituțiile ascultă și negociază cu societatea. Seyla Benhabib vorbește despre „democrația deliberativă” ca proces în care cetățenii își definesc în comun valorile normative²⁵.

Astfel, filosofia aspirațională a dreptului este un proiect al speranței: dreptul nu mai este doar un set de reguli, ci un spațiu de dialog și aspirație către binele comun, capabil să depășească nihilismul și să redea normelor forța lor etică.

Dacă filosofia aspirațională a dreptului reprezintă cadrul conceptual, justiția constituie manifestarea ei practică. Ea nu este doar aplicarea mecanică a normei, ci încarnarea valorilor fundamentale ale comunității – demnitatea umană, echitatea, libertatea și solidaritatea. În sensul arendtian, justiția este spațiul în care pluralitatea oamenilor își poate exprima libertatea în forme instituționale²⁶. În absența acestei

²¹ B. Donnelly-Lazarov, Dworkin's Morality and its Limited Implications for Law. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*, 2012; 25(1):79-95. doi:10.1017/S0841820900005348.

²² E.W. Tucker (1965), „The Morality of Law, by Lon L. Fuller”, *Indiana Law Journal*: Vol. 40: Iss. 2, Article 5. Available at: <https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol40/iss2/5>.

²³ J. Habermas, *Between Facts and Norms*, Cambridge: MIT Press, 1996, pp. 29, 32-33.

²⁴ H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1961; R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*, London: Duckworth, 1977; J. Habermas, *Between Facts and Norms*, Cambridge: MIT Press, 1996, pp. 197-203, 208.

²⁵ S. Benhabib, *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton: Princeton University Press, 2002, pp. 105 și urm.

²⁶ H. Arendt, *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press, 1958, pp. 200 și urm.

dimensiuni, justiția riscă să devină o simplă procedură, lipsită de conținut etic. Filosofia aspirațională reamintește că fiecare decizie judiciară trebuie să fie mai mult decât o soluție tehnică: ea este un act de responsabilitate morală, prin care se proiectează un orizont de sens pentru comunitate.

Într-o paradigmă aspirațională, dialogul devine structura de susținere a justiției. Nu există justiție vie fără comunicare, fără confruntarea și reconcilierea vocilor divergente ale societății. Mediarea exprimă în mod exemplar filosofia aspirațională, pentru că depășește logica strict adversarială și caută înțelegeri bazate pe recunoaștere reciprocă. După cum afirmă Axel Honneth, recunoașterea este fundamentul oricărei forme autentice de justiție²⁷. Legitimitatea dreptului nu derivă doar din autoritate, ci din acceptarea comună a normelor prin deliberare publică. Habermas sublinia că normele sunt valide numai dacă pot fi acceptate de toți cei afectați, într-un discurs liber și rațional²⁸. Filosofia aspirațională transpune această idee în practică, transformând justiția într-un proces continuu de consens. Justiția aspirațională cere un cetățean activ, implicat în definirea și aplicarea normelor. În tradiția democratică deliberativă (Benhabib, Rawls), cetățeanul nu este un simplu beneficiar al dreptului, ci coautor al normei²⁹.

În paradigma nihilistă, legea este văzută ca un instrument rece de constrângere, desprins de orice fundament etic. Filosofia aspirațională propune însă o reabilitare a sensului legii: ea este chemată să fie un vehicul al binelui comun. Aristotel considera că legea este rațiunea fără patimă care guvernează comunitatea, dar această rațiune nu este neutră, ci orientată către *eudaimonia*, către binele vieții comune³⁰. În modernitate, această intuiție este reluată de Rawls, care vede legea justă ca mijloc de realizare a echității ca imparțialitate³¹. Astfel, legea, în sens aspirațional, nu este doar o tehnică de reglementare, ci un act de creație etică și socială, un instrument prin care comunitatea își proiectează și își cultivă idealurile.

Justiția, în viziunea filosofiei aspiraționale, devine puntea dintre ideal și realitate. Ea depășește nihilismul prin reorientarea practicii juridice către valori și prin instituirea unui dialog viu între cetățeni, instituții și lege. În felul acesta, dreptul își recuperează misiunea originară: aceea de a fi o formă de speranță instituționalizată, nu doar un mecanism de sancționare. Depășirea nihilismului juridic nu poate fi realizată nici prin simpla restaurare a dreptului natural, nici prin rigidizarea pozitivismului normativ. Soluția stă într-o sinteză: filosofia aspirațională, care redă dreptului orizontul valorilor, și justiția dialogică, care îi conferă legitimitatea participativă. Această combinație oferă o dublă întemeiere: pe de o parte, valorile fundamentale (demnitate, libertate, echitate), pe de altă parte, dialogul constant cu cetățenii și instituțiile, care garantează că normele nu sunt impuse arbitrar, ci asumate colectiv. În acest sens, filosofia aspirațională devine dinamică și pluralistă, iar dialogul se transformă în mecanismul ei constitutiv.

Dialogul, în paradigma aspirațională, nu este un simplu procedeu de conciliere, ci un instrument epistemic și normativ prin care dreptul se regăsește în valori. Habermas

²⁷ A. Honneth, *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*, Cambridge: Polity Press, 1995, pp. 2, 46, 118.

²⁸ J. Habermas, *Between Facts and Norms*, Cambridge: MIT Press, 1996, pp. 110 și urm.

²⁹ S. Benhabib, *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*, Cambridge: Polity Press, 1992, p. 162; J. Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, 1971, pp. 365-372.

³⁰ Aristotel, *Etica nicomahică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1998, p. 106.

³¹ J. Rawls, *Justice as Fairness: A Restatement*, Cambridge: Harvard University Press, 2001.

susține că legitimitatea normelor depinde de acceptabilitatea lor rațională într-un discurs liber³². Astfel, dialogul permite: reinterprețarea normelor în lumina experiențelor sociale noi; reactualizarea valorilor comune în fața schimbărilor culturale și politice; prevenirea rigidizării nihiliste, care transformă legea într-un mecanism gol. Prin dialog, dreptul rămâne deschis și reflexiv, păstrându-și vitalitatea și relevanța morală.

Rezultatele filosofiei aspiraționale dialogice sunt: recâștigarea autorității morale a legii; consolidarea legitimității și responsabilității; co-crearea unui cadru normativ orientat spre binele comun. Legea își recapătă forța nu doar din sancțiune, ci din prestigiul etic pe care i-l conferă participarea cetățenilor la formularea ei. Dworkin arăta că dreptul are nevoie de principii care să-l legitimeze moral, nu doar de reguli aplicabile mecanic³³. În măsura în care normele se nasc din dialog, ele obligă nu doar prin forța statului, ci prin consensul responsabil al comunității. Aceasta transformă justiția într-un proces de co-responsabilizare etică³⁴. Filosofia aspirațională dialogică face posibilă o co-autorie a dreptului: cetățenii, instituțiile și teoreticienii juridici participă la definirea normelor, ceea ce conduce la un cadru juridic flexibil, dar stabil, ancorat în idealuri comune. În acest sens, dreptul devine o etică instituționalizată a conviețuirii³⁵.

Prin combinarea filosofiei aspiraționale cu justiția dialogică, nihilismul juridic este depășit. Dreptul încetează să mai fie perceput ca simplu mecanism coercitiv și se reconstituie ca *proiect etic comun*, bazat pe dialog, aspirație și responsabilitate. Astfel, legea nu mai este doar „drept pozitiv” în sens restrâns, ci o *expresie a speranței colective* – un instrument prin care comunitatea își afirmă valorile și își modelează viitorul.

Nihilismul contemporan a arătat fragilitatea fundamentelor dreptului atunci când acesta se rupe de valori și se reduce la simplă tehnică normativă. În acest context, filosofia aspirațională și dialogul apar ca soluții complementare: prima oferă un orizont axiologic, a doua asigură participarea și legitimitatea. Împreună, ele reconstruiesc dreptul ca spațiu viu al sensului și responsabilității. Heidegger avertiza că nihilismul este uitarea întrebării despre sens³⁶; filosofia aspirațională reintroduce tocmai această întrebare, iar dialogul o transformă în practică instituțională. Depășirea nihilismului devine astfel posibilă nu printr-un act de restaurare dogmatică, ci printr-un proces reflexiv și participativ.

În paradigma aspirațională, dreptul nu mai este conceput ca un instrument rece de putere, ci ca vehicul etic al binelui comun. Rawls observa că o societate justă este aceea în care structurile de bază sunt aranjate astfel încât să reflecte echitatea³⁷. Aceasta înseamnă că dreptul nu se justifică doar prin eficiență sau stabilitate, ci prin capacitatea de a orienta comunitatea spre idealuri – libertate, demnitate, solidaritate. Astfel, legea își recapătă rolul original: acela de a traduce valorile morale în forme normative, de a transforma aspirațiile colective în reguli de conviețuire.

Justiția, în sens aspirațional, încetează să mai fie doar un mecanism procedural. Ea devine o experiență de co-creare a valorilor unei comunități, prin care cetățenii, instituțiile și teoreticienii juridici participă la definirea și aplicarea normelor. Benhabib

³² J. Habermas, *Between Facts and Norms*, Cambridge: MIT Press, 1996, pp. 110-111.

³³ R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*, London: Duckworth, 1977, p. xii.

³⁴ S. Benhabib, *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton: Princeton University Press, 2002, p. 33.

³⁵ G. Dănișor, *Justice. Philosophie aspirationnelle*, traduction D. Dănișor, Ed. L'Harmattan, Paris, 2024.

³⁶ M. Heidegger, *Nietzsche*, vol. II, New York: Harper & Row, 1984, pp. xviii și urm.

³⁷ J. Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, 1971, pp. 516-517.

sublinia că democrația deliberativă presupune o permanentă negociere a valorilor³⁸. În acest cadru, justiția este punctul de întâlnire dintre ideal și realitate, locul unde dialogul devine creativ, iar legea – expresia unei comunități în căutare de sens.

Depășirea nihilismului contemporan nu se realizează prin revenirea la dogme închise, ci prin redescoperirea dimensiunii etice și dialogice a dreptului. Filosofia aspirațională oferă idealurile, dialogul conferă legitimitatea, iar justiția le unește într-o practică vie. Astfel, dreptul nu mai este simplă constrângere, ci o promisiune de speranță și co-responsabilitate: promisiunea că oamenii pot construi împreună o ordine juridică ce reflectă nu doar interese, ci idealuri comune.

³⁸ S. Benhabib, *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton: Princeton University Press, 2002, pp. 105 și urm.

IN MEMORIAM Rozalia Lazăr

IN MEMORIAM

În data de 12 septembrie 2025 a încetat din viață **Rozalia Ana LAZĂR**, fost judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția de contencios administrativ.

A fost un magistrat deosebit, un om de o verticalitate profesională și valoare umană speciale, un slujitor de excepție al dreptului și al dreptății. A făcut doctoratul cu regretatul nostru Profesor Antonie Iorgovan iar noi, „echipa” de la disciplina de drept administrativ, am avut o colaborare deosebită cu aceasta, ca și cu alți magistrați specializați la „școala” Profesorului. Cu ocazia tristului eveniment, am publicat câteva rânduri pe www.juridice.ro, pe care simțim nevoia să le cuprindem și în paginile prezentului număr al Revistei, unde Rozalia, prietena noastră dragă, a publicat atâtea materiale valoroase.

DRUM LIN ÎN RAI, DOAMNĂ JUDECĂTOR **ROZALIA ANA LAZĂR!**

Cât aș fi vrut să amân să scriu aceste rânduri, draga mea! Știam, însă, că va veni timpul să o fac. Te-ai luptat ca o eroină cu o boală necruțătoare. Ca să ai și mai multe șanse, ai părăsit Bucureștiul și ai plecat la munte, sperând să mai „păcălești” puțin necruțătorul destin și s-o faci pe doamna cu coasa să se rătăcească și să te găsească cel mai greu. Dar, din păcate, timpul n-a mai avut răbdare.

Rozalia Ana LAZĂR a fost un magistrat de excepție. Ca profesionist, a fost un simbol de tenacitate, de echilibru, de profesionalism și de aspirație. După ce a slujit o bună perioadă la, pe atunci, Curtea Supremă de Justiție ca magistrat asistent, chiar șef, din câte ne amintim, a fost numită judecător la aceeași Secție de contencios administrativ și fiscal a Instanței Supreme.

A făcut parte din „lotul” de judecători ai acestei instanțe, pe care i-a desăvârșit ca pregătire doctorală regretatul nostru profesor Antonie IORGOVAN, alături de Diana PASĂRE, și ea plecată la îngeri, și de Liliana VIȘAN. Teza ei de doctorat privind *legalitatea actului administrativ* va rămâne de referință pentru doctrina de drept public.

Era „clasă” în vremurile acelea, dragii mei, Curtea Supremă era chiar „Supremă”! Magistrați în fața cărora „chapeau”, cum spun francezii. În personalitatea cărora experiența și „magistralitatea” profesională își dădeau mâna cu demnitate și succes.

Țin minte că actuala Lege nr. 554/2004 a contenciosului administrativ, inițiată de Profesorul nostru, pe atunci senator, înainte de a dobândi noi înșine acest statut, spre sfârșitul anului 2004, am „lucrat-o” cu colegii noștri de la proaspăt „rebrenduita”, ca să folosesc acest barbarism, Înalta Curte de Casație și Justiție.

În primul proces în care am pledat ca avocat în 1998, după ce terminasem doctoratul cu minunea de Om și Dascăl **Sanda GHIMPU**, în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție, am câștigat, obligând Ministerul Învățământului să organizeze proba de limbă maternă în altă zi decât sâmbăta, pentru a da posibilitatea copiilor care aparțineau Cultului Adventist de Ziua a Șaptea, care în această zi nu desfășoară nicio activitate lucrativă, să participe la examen. Erau mii de tineri al căror destin se frângea dacă fosta Curte Supremă de atunci nu admitea acțiunea. Ca magistrat asistent șef, Rozalia Ana LAZĂR a venit și a citit în sală dispozitivul deciziei. *O tempora, o mores*, ca să-l cităm pe Cicero.

Împreună cu Rozalia LAZĂR am scris în anii 2000 un studiu prin care ne-am exprimat ca, în cazul anulării în tot sau în parte a unui act administrativ cu caracter normativ, efectele hotărârii pronunțate să se producă *erga omnes*, deoarece actul, dacă ar fi rămas în ordinea juridică, ar fi produs același gen de efecte. Opinia noastră s-a concretizat în art. 23 din actuala Lege nr. 554/2004.

Rozalia LAZĂR era o „neodihnită” în sensul cel mai constructiv și frumos al cuvântului. Dumnezeu să-ți dea acum odihnă veșnică și să-i spui Profesorului nostru Antonie IORGOVAN că ne străduim să-i ducem mai departe moștenirea, în ciuda tuturor vicisitudinilor vremurilor pe care le trăim. Că, în calitate de parlamentar, facem eforturi să apărăm ce-a mai rămas din demnitatea Parlamentului, transformat din „unică autoritate legiuitoare” într-o anexă a Guvernului, care legiferează în locul lui ce și cum vrea el. E suficient să ne referim la ultima „experiență”, prin care în aceeași zi Guvernul și-a angajat răspunderea asupra a cinci proiecte de lege, punând Parlamentul în cea mai jenantă poziție de după 1991.

Cei care aruncă cu pietre vor simți ei urmele rănilor.

Dumnezeu să te odihnească, Doamnă Judecător Rozalia Ana LAZĂR!

*Prof. univ. dr. **Verginia VEDINAȘ***

Președinte al Institutului de Științe Administrative „Paul Negulescu”

De la precaritatea în legiferare la neputință în guvernare și administrare

Prof. univ. dr. **Verginia VEDINAȘ**¹

Abstract

This study examines the relationship between the quality of the legislative process and the effectiveness of governance and public administration.

Laws that are well-crafted, procedurally sound, and responsive to the genuine needs of society and local communities form the essential foundation for governance and administration that align with the principles of democracy and the rule of law. Above all, they must serve the public interest, which should consistently take precedence over private interests.

The paper also identifies several current deficiencies in the legislative process, understood here in an extended sense to include the drafting of normative acts, irrespective of the authoring body or the formal designation of the act.

Keywords: *legislation, administration, governance, normative acts, procedures, rights, freedoms, democracy, rule of law.*

I. Determinări terminologice

Ne vom preocupa de noțiunile care se desprind din titlul studiului nostru și, în corelație cu acestea, și de altele care ne ajută în tratarea subiectelor abordate.

I.1. Legiferarea reprezintă un concept al cărui conținut pornește de la termenul **lege**, urmând să identificăm trei accepțiuni, corespunzător sensului noțiunii de **lege**.

Legea, conform doctrinei, are semnificații diferite: un text votat de Parlament, un text votat de popor prin referendum, o regulă de drept cu caracter suprem în ierarhia normelor juridice, o regulă de origine etatică, orice dispoziție cu caracter general, abstract și permanent, o regulă juridică obligatorie sau dreptul strict în raport cu echitatea².

Din multitudinea de accepțiuni mai sus enunțate, ne oprim la **două sensuri**.

Stricto sensu, legea evocă actul juridic al Parlamentului, care poartă această denumire, al cărui temei constituțional³ îl reprezintă art. 73-76, care reglementează categoriile de legi și procedura de legiferare și adoptare. Înțelegem astfel că, în acest sens, avem în vedere prin legiferare activitatea Parlamentului de a adopta legi.

¹ Membru titular al AOSR, președinte al ISA „Paul Negulescu”.

² I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, pp. 668-669.

³ Constituția așa cum a fost modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, republicată, publicată în M. Of. nr. 758/29 octombrie 2003.